

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Barns delaktighet och inflytande

En kvalitativ studie om hur verksamma förskollärare säger sig arbeta med det demokratiska uppdraget i förskolan

Madelene Persson
Veronica Selin

LAU390

Handledare: Ingrid Johansson

Examinator: Ulla Berglindh

Rapportnummer: HT12-2910-116

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet

Titel: Barns delaktighet och inflytande. En kvalitativ studie om hur verksamma förskollärare säger sig arbeta med det demokratiska uppdraget i förskolan.

Författare: Madelene Persson & Veronica Selin

Termin och år: HT 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Ingrid Johansson

Examinator: Ulla Berglindh

Rapportnummer:

Nyckelord: Demokrati, delaktighet, inflytande, förskola, barnsyn, samspel, språk

Sammanfattning

Syftet med denna empiriska studie har varit att undersöka hur fem förskollärare säger sig arbeta med förskolans demokratiska uppdrag i form av barns delaktighet, inflytande och allas lika värde i förhållande till förskolans läroplan. En central del i läroplanen för förskolan är det demokratiska uppdraget som pedagogerna skall tillämpa. I läroplanen betonas vikten av att lägga grunden för ett demokratiskt synsätt redan i förskolan och därmed har detta ämne stor betydelse för läraryrket.

Studien har genomförts med utgångspunkt i kvalitativa samtalsintervjuer med fem verksamma förskollärare. Intervjuerna genomfördes individuellt för att få var och ens spontana tankar kring det aktuella ämnet. Då de även spelades in transkriberades materialet för att få ett vidare perspektiv.

Resultatet visar att våra respondenter säger sig arbeta på liknande sätt med det demokratiska uppdraget som förskolan har. Deras synsätt på barn samt deras metoder för att göra barnen delaktiga var genomgående lika. De menade att om man är tillräckligt lyhörd och tar till sig det som barn uttrycker på olika sätt, genom både verbal och kroppslig kommunikation skapas goda förutsättningar för demokrati. Metoder för att uppnå detta sker exempelvis genom observationer, intervjuer och enkäter. Respondenterna lyfte fram aspekter som alla barns lika rätt till delaktighet och inflytande och menade att trygghet och respekt var två nyckelord i detta arbete. Samtliga respondenter gav uttryck för att de utgår från det kompetenta barnet och menar att lika väl som barnen lär av de vuxna, lär de vuxna sig av barnen. En viktig slutsats av studien var att förskollärarnas barnsyn har stor betydelse för hur mycket delaktighet och inflytande barnen har i sin vardag på förskolan. Ser pedagogerna barnen som subjekt som själva känner sina upplevelser bäst, både lyssnar de till barnen samt tar det barnen säger på allvar.

Förord

Vi vill tacka de fem förskollärare som mitt i all julstress tog sig tid och gjorde det möjligt för oss att genomföra den här studien. Tack vare dem har vi fått en större kunskap om hur förskolans demokratiska uppdrag kan förankras i praktiken.

Madelene Persson och Veronica Selin

2012-12-28

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställningar	2
2	Teoretisk ram	3
2.1	Sociokulturellt perspektiv.....	3
3	Tidigare forskning	4
3.1	Styrdokument	4
3.2	Demokrati	4
3.3	Olika forskares syn på begreppen demokrati, delaktighet och inflytande	5
3.4	Barnsyn.....	6
3.5	Pedagogers betydelse för förskolans demokratiska uppdrag.....	6
3.6	Hinder och möjligheter för demokrati i förskolan	7
3.7	Metoder för pedagogiskt arbete med delaktighet och inflytande.....	8
4	Metod	10
4.1	Intervju som val av metod	10
4.2	Urval.....	11
4.3	Genomförande	11
4.4	Bearbetning och analys.....	11
4.5	Trovärdighet	12
4.6	Etiska ställningstaganden	12
5	Resultat	14
5.1	Vikten av det demokratiska uppdraget i förskolan	14
5.1.1	Barns inflytande över förskolans verksamhet.....	14
5.1.2	Gränser för barns inflytande.....	15
5.2	Arbetsätt kring det demokratiska uppdraget	15
5.2.1	Metoder för arbetet med demokrati i förskolan	16
5.3	Utmanande situationer	17
5.4	Hinder och möjligheter	18
5.4.1	Hinder.....	18
5.4.2	Möjligheter	19
5.5	Resultatsammanfattning	20
6	Diskussion	21
6.1	Vikten av det demokratiska uppdraget i förskolan	21
6.1.1	Barnsyn	21
6.1.2	Barns intressen som utgångspunkt.....	22
6.1.3	Språkets betydelse	23
6.2	Metoder för arbetet med demokrati i förskolan	24
6.3	Utmanade situationer	25
6.4	Metoddiskussion	27
6.5	Didaktiska slutsatser	28
6.6	Fortsatt forskning	29

1 Inledning

Förskolans läroplan lägger stor vikt vid förskolans demokratiska uppdrag. Här poängteras att verksamheten ska bedrivas i demokratiska former för att barnen så småningom skall ta ansvar för och vara intresserade av att aktivt engagera sig i det samhälle de är en del av (Lpfö98, reviderad 2010).

Demokrati är ett stort och komplext begrepp. Läroplanen talar om pedagogernas ansvar för att arbeta med demokrati men den talar inte om *hur* man skall arbeta. Därför är det inte konstigt om begreppet uppfattas olika. När vi själva tänker på demokrati så fokuserar vi främst på begreppen delaktighet och inflytande, samt allas lika rätt till detta utifrån allas lika värde. Enligt oss så har alla barn utifrån sina egna förutsättningar lika stor rätt till delaktighet och inflytande. Uppfattningar vi har fått från VFU (verksamhetsförlagd utbildning) och arbete i förskola är att mer kan göras för att främja barns delaktighet och inflytande. Vi upplever att det finns många regler och rutiner som påverkar i högre grad än barns egna önskningar och intressen. Är det exempelvis nödvändigt att alla barn skall gå ut bara för "att", trots att något barn kanske är mitt uppe i en rolig lek? Det är de här tankarna som ligger till grund för studien.

Vi anser även att detta ämne är av stor vikt då det påverkar hur barnen ser på sig själva, både nu och i framtiden. Sandberg (2009) skriver; *"Att som barn få uppleva sig själv som delaktig stärker barnets känsla av kompetens och därmed också barnets självkänsla"* (s.203).

Även Sommer (2003) menar att om ett barn upplever att det syns och hörs, och är medbestämmande i samvaron med andra, så stärks dess personliga känsla av att kunna bestämma över sitt eget liv. Samt den inre känslan av säkerhet och personligt egenvärde.

Vi vill i denna studie ta reda på hur pedagoger ute i verksamheter ser på begreppen demokrati, delaktighet och inflytande, samt hur de säger sig arbeta i praktiken för att främja dessa. Genom att intervjua verksamma förskollärare önskar vi få en inblick i hur de förankrar det demokratiska uppdraget. Johannesen & Sandvik (2009) beskriver demokrati som en gemenskap där det är viktigt visa respekt och inkludera. *"Att ha rätt till delaktighet och inflytande handlar inte om att bestämma. Det handlar om någonting mer. Det handlar om att alla är del av en gemenskap där man måste visa respekt och inkludera, oavsett åsikter och inställning* (s. 31).

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur fem förskollärare säger sig arbeta med förskolans demokratiska uppdrag i form av barns delaktighet, inflytande och allas lika värde i förhållande till förskolans läroplan.

Följande frågor behandlas i studien.

- Vad anser pedagogerna är det viktigaste i arbetet med det demokratiska uppdraget i förskolan?
- Hur beskriver pedagogerna att de arbetar med det demokratiska uppdraget i verksamheten?
- I vilka situationer upplever förskollärarna att det kan vara särskilt utmanande att arbeta med det demokratiska uppdraget?
- Vilka hinder och möjligheter finns i verksamheten för att främja barns delaktighet, inflytande och betydelsen av allas lika värde?

2 Teoretisk ram

Vi har i vår studie valt att utgå från ett teoretiskt perspektiv som bygger på samspel mellan människor. Vi finner detta lämpligt då demokrati, delaktighet och inflytande bygger på just samspel. Detta perspektiv benämns som det sociokulturella perspektivet.

2.1 Sociokulturellt perspektiv

Dysthe (2003) skriver om det sociokulturella perspektivet och menar att samspelet och språket är det som står i fokus för detta perspektiv. Författaren anser att språket är det främsta redskapet då förmedling av kunskap sker genom att lyssna, läsa, tala och skriva. Williams (2006) skriver att barn i samspel tar till sig sätt att tänka, tala och utföra handlingar som de blir delaktiga i.

Inom det sociokulturella perspektivet konstrueras kunskap främst genom nära samarbete med andra människor och inte genom individuella processer (Dysthe 2003). Williams (2006) skriver att inom det sociokulturella perspektivet är den sociala interaktionen en förutsättning för detta lärande.

Inom det sociokulturella perspektivet sker lärande främst genom deltagande och samspelet mellan de som deltar. Kommunikation ligger till grund för läroprocesserna. *”Språk och kommunikation är inte bara ett medel för lärande utan själva grundvillkoret för att lärande och tänkande skall kunna ske”* (Dysthe, 2003, s. 48).

Motivation är en annan viktig del i det sociokulturella perspektivet. För att vilja lära sig något krävs det att det känns meningsfullt för individen, och denna meningsfullhet beror främst på vilken grupp man ingår i (Dysthe, 2003). Utifrån det sociokulturella perspektivet på kunskap och lärande skriver Williams (2006) att det är viktigt att skapa en lärandemiljö där barnen är delaktiga i den pedagogiska verksamheten, och att de i den får det stöd de behöver för att utveckla en positiv attityd till det egna lärandet.

Vygotskij var en stor förespråkare för det sociokulturella perspektivet. Enligt honom är socialt samspel den viktigaste drivkraften i ett barns utveckling. Han menar att mycket av det vi lär oss lär vi oss av varandra. Centralt i hans teori är att om ett barn handleds av en vuxen eller mer kunnig kamrat inom ett visst område får barnet de bästa möjligheterna för att lära. Detta kallade han för den proximala utvecklingszonen, en zon för möjlig utveckling. Enligt honom finns det två nivåer i ett barns utveckling, en nivå som barnet befinner sig i just nu, och en nivå som barnet kan komma till i samspelet med andra (Williams, 2006). Att tillsammans i en social gemenskap exempelvis lösa ett problem kan bidra till lärandesituationer för alla parter. Man får en möjlighet till att sätta ord på sina egna tankar, men också lyssna på andras. Alla parter bidrar med sin kunskap och ny kunskap bildas. Mycket av det som det sociokulturella perspektivet och Vygotskij står för figurerar i läroplanen för förskola. Ett exempel på detta är; *”Lärandet ska baseras såväl på samspelet mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra. Barngruppen ska ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande”* (Lpfö98, s.6) Ett annat är; *”Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter”* (Lpfö98, s.9).

3 Tidigare forskning

I denna del presenteras olika forskares syn på delaktighet, inflytande och demokrati i förskolan. Först problematiseras dessa tre grundläggande begrepp, för att därefter återge forskning om pedagogers syn på barn, pedagogers betydelse för förskolans demokratiska uppdrag, samt hinder och möjligheter för detta arbete.

3.1 Styrdokument

Enligt läroplanen för förskolan skall förskolan vila på demokratins grund som samtidigt ser till att barnen förstår vad demokrati är. Detta skall ske genom att verksamheten utformas efter de grundläggande demokratiska värderingarna, då barn tillägnar sig etiska värden och normer genom upplevelser. Vuxna är därmed viktiga förebilder i detta arbete. Målet är att barnen på sikt aktivt skall kunna delta i samhällslivet och därför skall verksamheten bedrivas i demokratiska former. En viktig del i detta arbete är att förankra de värden som vårt samhälle vilar på. Allas lika värde är någonting som förskolan skall lägga stort fokus på. Skilda uppfattningar och levnadssätt skall bemötas med öppenhet och respekt så att barnens förmåga till empati och omtanke utvecklas. Varje barn skall utifrån sina egna förutsättningar ta ansvar för sina egna handlingar och för den gemensamma miljön på förskolan. Utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten skall ske utifrån barnens behov och intressen. Barnen skall samtidigt känna delaktighet och tilltro till den egna förmågan genom att göra val utifrån sina egna förutsättningar (Lpfö98, reviderad 2010).

Förskolan skall sträva efter att varje barn:

- utvecklar sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar (s.9).
- utvecklar sin förmåga att förstå och att handla efter demokratiska principer genom att få delta i olika former av samarbete och beslutsfattande (s.11).

Alla som arbetar inom förskolan skall:

- verka för att varje barns uppfattningar och åsikter respekteras (s.11).

Arbetslaget skall:

- förbereda barnen för delaktighet och ansvar och för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle (s.11).

3.2 Demokrati

Enligt Johanessen & Sandvik (2009) är de båda begreppen delaktighet och inflytande ofta knutna till begreppet demokrati. Lenz Taguchi och Åberg (2005) skriver att begreppet demokrati kan förstås på en mängd olika sätt. Därför bör man diskutera det, vända, vrida och pröva det på olika sätt för att hålla dessa ord levande och samtidigt göra det synligt i praktiken. Författarna menar att demokrati inte är någonting som man kan lära barn, utan att det är någonting som vi lever i och bygger i en ständigt pågående process. Om barn skall förstå vad demokrati är krävs det dock mer än att de får välja om de vill ha röd eller grön mjölk att dricka enligt Arner (2009). Sandberg (2009) menar att demokrati ska påverka alla delar i förskolan men ställer sig frågan om alla barn verkligen får möjlighet till detta.

3.3 Olika forskares syn på begreppen demokrati, delaktighet och inflytande

Delaktighet och inflytande handlar inte bara om att få bestämma, utan om att vara en del i en gemenskap som alla är inkluderade i och visar respekt för. Inte nödvändigtvis om att alltid få sin vilja igenom utan att genom gemenskapen kunna påverka med sina uppfattningar och åsikter (Johannessen & Sandvik, 2009). Även Sandberg (2009) skriver om denna gemenskap och menar att delaktighet är ett begrepp som innebär att man skall få bli sedd och hörd. Man skall få lov att uttrycka sina uppfattningar och känna att man blir lyssnad på. Ger man barnen utrymme att tänka fritt och respektera andras åsikter så skapar man samtidigt en förskola som bygger på demokrati och delaktighet (Lenz Taguchi & Åberg, 2005). För att barn skall ha möjlighet att föra sin egen talan är delaktighet en förutsättning menar Pramling Samuelsson & Sheridan (2003). De skriver att barn bör vara delaktiga både i beslutsprocesser och i pedagogiska processer, samt att vuxna skall ha kunskap om både barns kunskapsbildning och kunna lyssna till det barn säger.

Enligt Arner & Tellberg (2006) är det de vuxnas ansvar att barn får uttrycka sina åsikter och samtidigt få dem respekterade. Om man som pedagog inte ger barnen möjlighet till detta så har de heller ingen möjlighet att påverka sin vardag på förskolan. Barns möjligheter till deltagande sker även enligt Johannessen & Sandvik (2009) helt på de vuxnas villkor. Författarna påstår att barn många gånger kan få ”vara med” i en aktivitet, men menar att själva deltagandet för den sakens skull inte behöver påverka innehållet. Delaktighet och inflytande skall inte handla om att alla barn närvarar vid verksamhetens alla delar, utan om att deras närvaro på något sätt skall påverka. Sandberg (2009) är inne på samma spår. Författaren menar att barn kan tillbringa hela dagar på förskolan, men att det inte behöver betyda att barnet har varit tillräckligt delaktig i det som hänt under dagen. Enligt Arner och Tellberg (2006) finns det vissa skillnader mellan delaktighet och inflytande. De menar att delaktighet kan tolkas som att få vara med om något som redan är bestämt, medan inflytande innebär att man har en större möjlighet att påverka sin situation. Arner (2009) skriver också att inflytande handlar om att låta barnen vara med och samtala kring det som rör dem själva. Detta för att låta deras egna idéer komma fram så att de känner sitt värde.

Johannessen & Sandvik (2009) anser att man måste skärpa hörseln då man arbetar med delaktighet och inflytande i relation till de minsta barnen i förskolan. Författarna menar dock att detta kan vara svårt i en stressig vardag. Lenz Taguchi & Åberg (2005) skriver att delaktighet i en demokratisk förskola handlar om att pedagogerna lyssnar till och respekterar barnens tankar, samt ger barnen samma möjligheter gentemot varandra. De menar att det blir svårt för barnen att förstå demokratiska principer om de inte får möjlighet till att samarbeta med andra samt ta ansvar för sina egna handlingar. Genom att få sin röst hörd och bli lyssnad på har stor betydelse för hur man lyssnar på andra och låter andra få sina röster hörda (Arner & Tellberg, 2006). Johannessen & Sandvik (2009) skriver att fokus bör ligga på att lyssna till vad barnen själva anser om sin egen situation. Genom att lyssna på barn kan man få viktig information om hur barn kan uppfatta situationer på olika sätt.

Sandberg (2009) utgår från det sociokulturella perspektivet då hon skriver om lärarens roll för att göra barnen mer delaktiga i förskolan. Hon menar att enligt detta perspektiv är det lärarens uppgift att uppmärksamma barnen om vad som händer på förskolan så att samtliga parter lättare kan bli delaktiga i hur vardagen kan förstås och förklaras.

3.4 Barnsyn

Lenz Taguchi och Åberg (2005) skriver att alla har en barnsyn, vare sig den är medveten eller omedveten. De menar dock att oavsett om den är medveten eller omedveten så kommer barnsynen att påverka ens förhållningssätt gentemot barnen. Författarna anser att om barnen skall förstå ett demokratiskt förhållningssätt så måste man bjuda in dem och tro på deras förmågor. Genom att se barn som kompetenta utgår man ifrån att barn har en förmåga att relatera till världen, skapa mening och förstå situationer de är en del av. Även de yngsta barnen har avsikter med sitt lärande, barn vill förstå sin omvärld (Sheridan m.fl, 2010). Barn kan ses som medkonstruktörer i skapandet av kunskap och därför krävs det att barn är delaktiga i den egna läroprocessen, men även att pedagogerna är öppna för barnens delaktighet och ser barnens kompetens. (Sandberg, 2009)

Även Johanessen & Sandvik (2009) skriver att vuxna måste se barn som kompetenta personer som kan och vill någonting, detta för att barnen skall få möjlighet till den delaktighet och det inflytande de har rätt till. Författarna menar också att man skall se barn som redan fullvärdiga medlemmar av det demokratiska samhället. Man måste betrakta barn som likvärdiga, som subjekt. ”Att möta den andra som subjekt innebär att erkänna individens rättigheter i relation till hennes/hans egen upplevelsevärld. Det är den som äger upplevelsen som bäst vet hur den känns, också när man är under tre år och inte kan uttala den. Det handlar om individens okränkbara värde. Det betyder att vi måste tro på att barnen själva bäst känner sina egna upplevelser” (Johanessen & Sandvik, 2009, s. 41).

Kompetensdiskursen synliggör barnet som subjekt tillika experter på sina egna upplevelser. Med detta betraktas barnens åsikter, intentioner, viljor och kompetenser som viktiga. Kompetensdiskursen kan därför öppna upp för barns delaktighet och inflytande (Johanessen & Sandvik, 2009).

3.5 Pedagogers betydelse för förskolans demokratiska uppdrag

Johanessen & Sandvik (2009) resonerar kring huruvida vuxna automatiskt befinner sig i en maktposition gentemot barn och att uppmärksamhet kring detta påverkar barnens möjligheter till både delaktighet och inflytande. De menar att dessa utgångspunkter är viktiga för reflektion i personalgruppen och ett fortsatt arbete kring demokrati i förskolan. Den makt som pedagoger har i en barngrupp måste synliggöras så att pedagogerna själva blir medvetna om den. Då det är pedagogerna som organiserar hur dagarna på förskolan ser ut, så har de samtidigt makten att bestämma hur mycket de ger eller tar ifrån barnens möjligheter till påverkan av denna vardag (Lenz Taguchi & Åberg, 2005). Arner (2009) skriver om att barn vet att de vuxna kan påverka deras liv, både på gott och ont. Därför är det viktigt att vuxna inser sitt värde för barnen. Även Sandberg (2009) skriver om de vuxnas ansvar, och menar att barns handlande måste tas på allvar av de vuxna på förskolan för att barnen ska ha en chans till inflytande. Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) skriver barns röster kan framföras av vuxna och att de vuxna kan lyssna och tolka dessa röster, men för att barnet skall kunna påverka sin situation krävs det att deras delaktighet och inflytande tas på allvar.

Ibland krävs det av pedagogerna att försöka tolka det barnen tycker och tänker. Detta är en förutsättning för att barn skall få möjlighet till delaktighet och inflytande i förskolan. Pedagogerna måste våga släppa kontrollen, och ta till sig det barnen förmedlar i både lek, stillhet och genom verbala och kroppsliga uttryck. Alla har en röst, även de allra minsta barnen som ännu inte har ett verbalt språk och som istället använder sig av kroppsliga uttryck. (Johanessen & Sandvik, 2009).

Lenz Taguchi och Åberg (2005) har ställt sig frågan för vem har vi samling? Tidigare beskriver de att de har utfört sina samlingar på ren rutin, med en förmedling för vad de själva som pedagoger ansåg var viktig kunskap, utan att ge barnen någon form av inflytande genom att utgå från deras intressen. På så sätt fångade de inte barnen och inte heller den kunskap som de hoppades förmedla gick fram. När de sedan reflekterade över detta kom de underfund med att de var fastlåsta i gamla mönster, innehållet i samlingarna gick i repris termin efter termin, oavsett hur barngrupperna såg ut. Genom denna reflektion ställde de sig frågorna: För vem har vi samling? Vad är vi ute efter? På vilka sätt är barnen delaktiga i valet av innehåll i våra samlingar? Detta för att få samlingen till en mötesplats för lärande och demokrati. De menar att man tillsammans i arbetslagen måste reflektera kring de här frågorna för att uppnå just det. När de sedan planerade samlingarna efter barnens önskemål och intressen blev samlingarna en mycket trevligare stund, både för dem själva, och för barnen.

3.6 Hinder och möjligheter för demokrati i förskolan

Dilemman är någonting som Johannesen & Sandvik (2009) skriver kan uppstå när pedagoger möter barnens rätt till delaktighet i verksamheten. De menar att vissa av verksamhetens rutiner kan vara ett stort hinder för att möjliggöra barns delaktighet och inflytande, men fastställer samtidigt att rutiner är bra och skapar en trygghet, särskilt för de minsta barnen. Dock finns det inte någon anledning till att de alltid i alla sammanhang måste följas. Sandberg (2009) menar att det finns rutiner som kan göra att man avbryter barnen i deras pågående aktiviteter. Exempel på dessa aktiviteter kan vara måltider, utevistelser och vila. Även gamla arbetsätt som sker på rutin kan påverka barns delaktighet och inflytande samt barngruppernas storlek.

Ett annat hinder för barns delaktighet och inflytande är när mer tid läggs på vuxendefinierade aktiviteter. Dessa aktiviteter tar tid från barnens egeninitierade verksamheter (Johannesen & Sandvik, 2009). Arner och Tellberg (2006) skriver att många lärare tycker sig ha för lite tid för samtal med barnen. Men menar också att det handlar om hur man prioriterar sin tid. Om man skall kunna hålla en hög kvalitet i förskolan krävs det att pedagogerna har en god relation till föräldrarna. För barnens lärande och välbefinnande är detta en förutsättning. Det är viktigt att föräldrarna känner att de har inflytande i verksamheten vad gäller innehåll, planering och utvärdering (Sheridan m.fl, 2010). Även Lenz Taguchi & Åberg (2005) skriver om föräldrarnas rätt till delaktighet i förskolan, då familjen och hemmet har en stor betydelse för verksamheten på förskolan. Författarna menar att pedagoger, barn och föräldrar ingår i ett sammanhang där man är beroende av varandra. Man behöver varandras tankar, kunskaper och kompetenser. Ett dokumentationsarbete kan bidra till att föräldrarna får en bättre inblick i förskolans verksamhet, vilket i sin tur kan bidra till att man blir till större resurser för varandra.

Dokumentationsarbete kräver och inspirerar till en gemensam reflektion, och på så sätt går den pedagogiska processen framåt. Man får syn på både sig själv och andra (Lenz Taguchi & Åberg, 2005). Sheridan m.fl. (2010) menar att pedagogerna behöver kunna observera och utvärdera verksamheten, men även ta tillvara på kulturell mångfald och möta barns specifika behov. Enligt Lenz Taguchi & Åberg (2005) kan inte alla barn i en barngrupp vara överrens om allting men menar att man skall lyfta fram och använda dessa olikheter i gruppen. Det är viktigt att man får syn på barnens olikheter och att barnen får syn på varandras olikheter. En konsekvens av detta kan bli att barnen själva börjar använda sig av varandra mer och mer samt att de får syn på varandras kunskaper, ber varandra om hjälp, och hjälps åt. Sheridan mfl (2010) skriver om samspel mellan barn. Med samspel menas att barn i förhållande till andra agerar antingen verbalt, kroppsligt eller med gester på ett sätt som den andra reagerar på.

Författarna anser dock att samspel mellan barn kan se ut på olika sätt och att det inte alltid måste vara positivt. Ibland sker en ojämn fördelning av makt, status och inflytande i gruppen.

Arner (2009) skriver att ju öppnare lärare är för att intressera sig för barnens initiativ desto mer utvecklar barnen sin lek och sina aktiviteter. Barnen blir mer inspirerande och växer med det självförtroende de får. Lärare måste vara beredda på att ändra sina planeringar, vilket kan vara både skrämmande men också utvecklande. Samma författare skriver att det kan vara viktigt för lärare att frigöra sig från vissa regelsystem, som exempel att barnen måste gå ut en viss tid trots att de är mitt uppe i en lek. Författaren menar att det är viktigt att reflektera över dessa dilemman.

Det är viktigt att vara tillåtande och inte hindra barnen i deras aktiviteter menar även Sandberg (2009). Detta kan bidra till att barns delaktighet ökar. Författaren menar även att det är bra för barnen att se att de kan påverka pedagogerna till att ändra sina planer och planera aktiviteter utifrån deras önskemål istället.

3.7 Metoder för pedagogiskt arbete med delaktighet och inflytande

Sheridan mfl (2010) skriver om pedagoger som skapar situationer och förutsättningar för barns möjlighet till delaktighet och inflytande. Författarna kallar situationerna för ”möjlighetsmöten” och menar att om dessa möten har en grundläggande planering kan barnen utmanas till att ingå i en kommunikativ gemenskap där de dessutom får möjlighet att uttrycka sina åsikter samt att reflektera över dem. Författarna skriver även om sambandet mellan artefakter och barns språkutveckling. De menar att exempel på sådana artefakter kan vara böcker, spel, cd-skivor och dataprogram.

En annan viktig aspekt för att skapa möjligheter för barns delaktighet och inflytande i förskolan menar Sheridan mfl (2010) är miljöns utformning. Författarna menar att mindre barngrupper har en positiv inverkan för barns lärande. I de mindre grupperna har barnen större möjligheter till interaktion och samspel men även till ömsesidig kommunikation. Det blir här lättare för dem utvecklas till utforskande och problemlösande individer.

Utvärdering krävs för att ta reda på om vuxna har tolkat barnens uttryck utifrån deras perspektiv menar Pramling Samuelsson & Sheridan (2003). De skriver att det finns en stark strävan efter att fånga barns perspektiv hos många pedagoger, där barnens delaktighet värderas högt. Detta kan ske bland annat genom intervjuer, videoinspelningar och dokumentation av barns alster. Däremot är kunskapen om olika verktyg begränsad hos många pedagoger menar författarna, och denna kunskap är nödvändig om dokumentationen skall kunna analyseras och tillämpas för att öka barns möjligheter till att påverka.

Arner och Tellberg (2006) skriver att intervju av barn är en metod för att få kunskap om hur barnen ser på sin tillvaro. De menar att det samtidigt är viktigt att ett så jämlikt förhållande mellan den vuxna intervjuaren och barnet skapas, så att samtalet blir så genuint som möjligt. Barn behöver känna sig trygga med intervjuaren/lyssnaren. Patel & Davidson (2011) skriver också om intervju som metod och menar att intervjupersonen (eller den vuxne) redan innan denne formulerar sina frågor bör tänka igenom hur stort svarsutrymme man vill att intervjupersonen skall få. Författarna menar att en helt strukturerad intervju ger litet utrymme att svara på, samtidigt som en ostrukturerad intervju lämnar för mycket utrymme för intervjupersonen att svara på. Författarna skriver även om vilka typer av formuleringar man bör undvika vid intervjuer och menar att dubbelfrågor, ledande frågor eller varför-frågor kan leda till förvirring och därmed förlust av information. Även svåra och främmande ord samt

värdebeladda ord bör undvikas för att intervjuaren verkligen ska förstå vad intervjuaren menar.

Patel & Davidson (2011) skriver även om enkät som metod för att få information om vad andra tycker och tänker om en fråga. Författarna menar att fasta svarsalternativ är vanligt vid enkätfrågor men tar även upp vikten av att variera svarsalternativen så att inte personen i fråga tappar motivationen eller fastnar i sitt tankemönster. Vid svarsalternativ med graderad inställning kan det vara en fördel med ett udda antal frågor. Det mittersta alternativet bör då vara neutralt och varken betraktas som bra eller dåligt.

Observation är en tredje metod som är mycket användbart då information, i naturliga situationer, rörande beteende och skeenden skall samlas in menar Patel & Davidson (2011). Om en individ saknar förmågan att uttrycka sig verbalt är observationsmetoden den enda tekniken man kan använda sig av menar författarna. Detta gäller exempelvis mycket unga barn. Enligt Arner (2009) är det viktigt att observera även det som kanske inte är synligt vid första anblicken och inte bara det som ter sig självklart. Ibland måste man anstränga sig för att få syn på vissa saker. I vardagslivet gör vi ofta observationer för att skaffa information om omvärlden menar Patel & Davidson (2011), och anser då att detta sker mer eller mindre slumpmässigt utifrån våra egna erfarenheter, behov och förväntningar. Men då man verkligen vill undersöka något får inte observationerna ske slumpmässigt. Observationen måste då vara systematiskt planerad så att informationen systematiskt kan registreras.

4 Metod

I detta avsnitt presenteras valet av metod som användes för studien och denna motiveras utifrån vald litteratur. Vi kommer att redovisa det urval vi har gjort samt hur genomförandet, bearbetning och analys av det insamlade materialet gick till. Vi kommer även gå in på olika faktorer som kan påverka intervjuernas trovärdighet för att slutligen redogöra för olika etiska ställningstaganden.

4.1 Intervju som val av metod

Innan påbörjandet av en studie måste man först ta reda på om det är en kvalitativ eller kvantitativ undersökning som önskas göras. Trost (2005) menar att syftet med studien bör ligga till grund för vilken metod som skall användas. Om man vill göra en undersökning för att ange olika frekvenser eller kunna tala om ett visst antal procent kan en kvantitativ undersökning passa bra. Författaren menar att om man ska använda sig av siffror eller jämföra hur många, hur ofta eller hur vanligt något är så är det en kvantitativ undersökning som bör ligga till grund. Vid en kvalitativ undersökning vill man ta reda på människors olika sätt att resonera kring ett ämne och kunna förstå men även särskilja eller urskilja varierande handlingsmönster. Till skillnad från kvantitativa undersökningar läggs inte så stor vikt vid exempelvis kön och ålder, detta kan noteras och räknas som en kategori men det kan inte ses som en variabel (Trost, 2005).

Målet med denna studie var att undersöka hur sex förskollärare säger sig arbeta med förskolans demokratiska uppdrag, och frågeställningarna var utformade på ett sätt som avsåg att hitta varierande handlingsmönster i undersökningarna. Med detta som bakgrund valde vi att använda oss av kvalitativ undersökning som metod i vår studie. Vid en kvalitativ intervju strävar man efter att få svar på hur någonting är och inte varför. Det är viktigt att intervjuaren försöker sätta sig in i intervjupersonens situation för att försöka förstå dennes känslor, besvikelser, sätt att tänka eller bete sig (Trost, 2005). Då vi utformade intervjufrågorna låg fokus på hur pedagogerna sa sig arbeta med demokrati i förskolan och inte varför de arbetar på ett visst sätt. Målet var inte att ifrågasätta deras arbete utan att nyfiket ta reda på hur de gör, genom att på ett ödmjukt sätt underlätta för intervjupersonerna genom att försöka sätta oss in i deras situation och på så vis skapa en trygg stämning. Patel & Davidsson (2011) skriver att vid kvalitativa intervjuer är både intervjuare och intervjuperson medskapare i samtalet, men det är framförallt intervjuarens uppgift att hjälpa intervjupersonen att bygga upp samtalet så att det ter sig meningsfullt för det aktuella ämnet. Det var därför viktigt att skapa enkla och raka frågor som gav innehållsrika svar.

I denna undersökning användes det som Esaiasson m.fl. (2007) kallar samtalsintervjuundersökning. Detta gav ett stort utrymme för samtalet med svarspersonerna, även kallat respondenterna. Det fanns möjlighet till uppföljning av svaren och följdfrågor kunde anpassas efter det som tidigare sagts, interaktion och samspel mellan forskare och respondent fick då en annan innebörd. En samtalsintervju kan handla om att kartlägga människors uppfattningar kring ett område, och på så sätt utveckla begrepp och definiera kategorier. Som forskare vid en respondentundersökning önskar man att gå in mer på djupet och försöka förstå hur människor tänker kring ett visst område (Esaiasson m.fl.,2007).

4.2 Urval

Enligt Esaiasson m.fl. (2007) gör man strategiska urval av personerna som man intervjuar när man genomför en samtalsintervjuundersökning. I denna studie valdes sex stycken pedagoger som var verksamma på två olika förskolor, i två skilda kommuner. Alla sex tackade till en början ja, men efter att ha fått tillgång till våra frågor valde en av dem att avböja, på grund av personliga skäl. Efter detta fanns funderingar på att tillfråga fler respondenter men vi valde ändå att nöja oss med de fem vi redan hade. Vi var hela tiden medvetna om studiens storlek, samt den tidsbegränsning som fanns. Avdelningarna som pedagogerna arbetade på var tre äldre barn- avdelningar med barn i åldrarna 2-6 år, en yngre barn- avdelning med barn i åldrarna 1-3 år, samt en resursavdelning med barn i blandade åldrar. Valet av denna bredd var på grund av att svaren kan skilja sig hos pedagogerna beroende på vilka åldrar på barnen de arbetar med och något beroende på erfarenheter i förhållande till antal år i yrket.

4.3 Genomförande

Inför intervjuerna kontaktades respondenterna personligen genom ett besök. Tanken med detta var att det då tydligare kom fram vilka vi är, samt vad syftet med undersökningen var. Vid detta tillfälle fanns även möjlighet att fråga respondenterna om de ville ha intervjufrågorna i förväg samt informera dem om att intervjuerna spelas in. Det fanns även möjlighet för dem att direkt ställa frågor till oss om det var någonting de funderade över. Intervjuerna bör ske på en plats där de intervjuade känner sig så bekväma som möjligt. Denna plats bör även vara ett ställe där intervjun kan genomföras i lugn och ro då miljön kan påverka intervjuaren (Esaiasson m.fl., 2007). Med tanke på detta lät vi därför respondenterna själva välja fritt var de ville att intervjuerna skulle ske. Samtliga respondenter valde att intervjuas på förskolorna. Tre av intervjuerna ägde rum i lugna miljöer, utan några andra pedagoger eller barn runtomkring. På så sätt var alla parter fulla fokus på själva intervjun. Vid den fjärde var det ett barn som inte hade somnat på vilan, och som därför lekte bredvid oss samtidigt som intervjun genomfördes. Vid den femte och sista var det under de första tio minuterna ytterligare ett barn som lekte bredvid innan hen gick hem och intervjun fortsatte. Varje intervju tog mellan 20- 60 min.

4.4 Bearbetning och analys

Patel & Davidson (2011) skriver att kvalitativa undersökningar är väldigt tidskrävande att bearbeta. Författarna menar att dessa undersökningar har till syfte att få en mer djupgående kunskap och att man som forskaren måste ha god överblick över det som ska undersökas. Forskaren bör även göra ständiga reflektioner över det material denne har fått in, och detta tar tid. Direkt efter varje intervju skrev vi rent alla anteckningar på dator för att undvika eventuella frågetecken kring dessa. Samtidigt fick vi möjlighet att reda ut oklarheter eller olika tolkningsfrågor kring svaren medan det fortfarande var färskt i minnet. Många gånger är det en fördel att göra analyser direkt efter en intervju, eftersom ny information kan komma upp som hjälper forskaren att utveckla intervjuerna. Kanske har en fråga uppfattats på ett sätt hos intervjupersonen som forskaren inte hade räknat med (Patel & Davidsson, 2011).

För att bearbeta det insamlade materialet sammanställdes alla anteckningar från intervjuerna. Vi jämförde likheter och skillnader i respondenternas svar för att sedan noggrant lyssna igenom våra ljudinspelningar. Därefter transkriberades dessa. De sammanställda anteckningarna kompletterades med utskrifter från ljudinspelningarna för att bekräfta eller utveckla svaren. Patel & Davidson (2011) skriver att det är vanligt att skriva ut det som sägs på inspelningarna för att få en text att arbeta med. Författarna menar att dessa texter brukar vara ganska omfattande och att endast några få intervjuer kan ge rikligt med material.

För att koppla respondenternas intervju svar till studiens syfte och frågeställningar gick vi igenom intervjufrågorna en efter en för att tydligt kunna se vilken frågeställning svaren tillhör. Frågeställningarna omformulerades till rubriker för att tydliggöra de områden vi tycker oss ha funnit. Vilka var vikten av det demokratiska arbetet i förskolan, arbetssätt kring det demokratiska uppdraget, utmanande situationer samt hinder och möjligheter. Texterna analyserades och sorterades därefter utifrån enskilda och mer liknande svar. Då frågorna ofta gick in i varandra valde vi att formulera underrubriker för att få mer struktur i texten. Dessa var barns inflytande över förskolans verksamhet, gränser för barns inflytande, metoder för arbetet med demokrati i förskolan, hinder samt möjligheter.

Patel & Davidsson (2011) skriver att en kvalitativ bearbetning ofta är en balans mellan citat, egna kommentarer och egna tolkningar. Författarna menar att det varken får vara för många citat i en text då den lätt kan bli tråkig, eller för få, då läsaren inte får möjlighet att göra egna tolkningar. Då några respondenter gav särskilt intressanta och välutvecklade svar valde vi att lyfta fram dessa i citat. Detta gjorde att vi var tvungna att lyssna igenom intervjuerna noga och flera gånger för att verkligen höra vad de sa och förstå vad de menade.

4.5 Trovärdighet

Esaiasson m.fl. (2007) tar fasta på att det finns olika typer av oönskade effekter i samspelet mellan intervjuaren och den intervjuade under samtalsintervjuer, så kallade intervjuareffekter. Dessa intervjuareffekter är; medveten påverkan från intervjuaren, omedveten påverkan från intervjuaren, samt anpassning från den intervjuades sida. Omedveten påverkan från intervjuaren är exempelvis uttal, mimik och gester man gör när man läser upp frågorna, eller selektivt lyssnande och antecknande vid svaren. Dessa effekter kan åtgärdas genom kontroll och ärlighet. Anpassning från den intervjuades sida är dock svårare att åtgärda då den intervjuade då anpassar sina svar till det som förväntas av den, då handlar det inte längre om en själv. Vi var båda närvarande vid intervjuerna vilket förhoppningsvis medförde att vi hade större kontroll över dessa intervjuareffekter. Vi är dock inga vana intervjuare, då detta var de mest omfattande intervjuerna vi gjort, men vi var väl medvetna om dessa effekter innan den första intervjun ägde rum. Trost (2005) skriver om för och nackdelar med att vara två stycken som intervjuar. En nackdel kan vara om det sker ett så kallat maktövertagande och den intervjuade hamnar i underläge. Detta måste såklart undvikas, vilket vi bland annat försökte göra genom att den som antecknade satt tyst bredvid medan den andre förde samtalet framåt. En fördel med att vara två som intervjuar kan vara att intervjuarna får en större informationsmängd och större förståelse för situationen. Två andra fördelar menar Trost (2005) kan vara om ämnet är känsligt eller innan ett förtroende har byggts upp. I denna studie valde vi att intervjua förskollärare från våra Vfu-platser där den ena av oss hade en god kontakt och ett gott förtroende med intervjupersonerna. Den som inte hade någon relation med respondenten ställde frågorna, och den andra förde anteckningar under tiden som intervjun genomfördes. På så sätt fick den intervjuade fullt fokus från olika synvinklar och blev förhoppningsvis mindre styrd i sina svar. För att få en ytterligare syn på intervjuerna när vi sedan analyserade dem så spelades samtalen in.

4.6 Etiska ställningstaganden

Patel & Davidsson (2011) skriver om de fyra etikregler som har formulerats av vetenskapsrådet. Det första är *informationskravet*, vilket innebär att man som forskare skall informera de tillfrågade respondenterna om forskningens syfte. Detta gjorde vi när vi valde att ta oss till förskolorna och personligen berätta om vår studie och dess syfte. Det andra är

Samtyckeskravet, vilket innebär att man själv har rätt att bestämma över sin medverkan. Vi var tydliga med att intervjun helt och hållet var frivillig och att de när som helst hade möjlighet att dra sig ur. Det tredje är *konfidentialitetskravet*, vilket innebär att alla inblandade personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras säkert från utomstående. Respondenterna fick själva välja om de ville att intervjun skulle bli inspelad eller inte. Vi försäkrade dem om att de fick vara helt anonyma i studien samt att det inte på något sätt ska gå att spåra till vare sig förskola eller område. De anteckningar och ljudinspelningar som vi har fått tillgång till under arbetets gång har därför förvarats på ställen som bara vi känner till och raderades direkt efter användning. Det fjärde är *nyttjandekravet*, vilket innebär att det insamlade materialet endast får användas vid forskningsändamål. Även denna etikregel fick respondenterna ta del av innan vi genomförde intervjun.

5 Resultat

Här nedan presenteras det insamlade materialet utifrån fyra huvudområden som kan relateras till studiens syfte och frågeställningar. Det första huvudområdet handlar om respondenternas uppfattningar om arbetet med det demokratiska uppdraget. Det andra om hur man som pedagog kan arbeta med detta uppdrag. Den tredje om situationer som kan vara särskilt utmanande i detta arbete. Samt den fjärde om vilka hinder och möjligheter det finns i förskolan för att främja det demokratiska arbetet.

5.1 Vikten av det demokratiska uppdraget i förskolan

Trygghet var ett nyckelord för fyra av våra respondenter. De menade att man måste känna sig trygg på förskolan för att våga uttrycka sina åsikter, och därmed kunna påverka. *”Grunden för att barnen skall kunna vara med och påverka är att barnen först och främst skall kunna känna en trygghet i förskolan”.*

Samtliga fem respondenter ansåg att alla barn skall bli sedda, och känna att de är en viktig del i gruppen. Ingen skall bli åsidosatt varken av personal eller av barnen själva och allas lika värde skall tydliggöras. *”Stärka identiteten så att de vågar säga vad de tycker och tänker är väldigt viktigt. Det är många barn som inte vågar säga vad de tycker och tänker och då får de ju inte samma delaktighet för då vågar de ju inte säga sin tanke”.*

Tre respondenter belyser även vikten av öppenhet och respekt i arbetet med barnen, att de blir lyssnade på så att de själva känner att deras tankar och idéer tas på allvar. På längre sikt hoppas dessa respondenter att detta skall ge en positiv effekt hos barnen så att deras självkänsla förstärks, genom att de upplever att de både är delaktiga och har inflytande i sin vardag. *”Demokrati för mig är när barnen kan delta aktivt, att man har en öppenhet, att man lär sig visa respekt, hänsyn till varandra, och förstå andra. Hjälpas åt och känna samhörighet”.*

5.1.1 Barns inflytande över förskolans verksamhet

Samtliga respondenter anser att barnen skall ha inflytande över det mesta i verksamheten. Flera av dem uttrycker att förskolan är barnens vardag, vilken de vistas i hela dagarna, och därför bör de ha mycket att säga till om. Två respondenter pratade om att det är pedagogerna som sätter ramarna, men att det är barnen som påverkar innehållet i dem, man kan mötas på halva vägen. En av dessa respondenter menade att det kan handla om att välja färg till sin tomte. *”Om man tänker att man till exempel skall göra en julsak som skall vara på ett visst sätt, om då barnen tycker att de vill göra en rosa tomte, ja då kan man göra en rosa tomte. Man kanske har en viss plan men sen kan man i det individuella låta dem känna delaktighet och styra lite mer”.*

Samlingarna är en situation som fyra respondenter anser att barnen skall ha stort inflytande över. Någon menade att man många gånger har samlingen bara för att man ska ha just samling och då blir det lätt så att man utgår från sig själv och sina egna intressen istället för barnens. En respondent sade att om man utgår från barnens intressen så blir det så mycket roligare och mer meningsfullt för dem. *”Att vi utgår ifrån barnens intressen och kunskaper är ju bara för att vi skall trivas och dem skall trivas. De skall ha stort inflytande i samlingarna. Om vi utgår från deras intressen så blir det ju roligare, och alla kanske blir mer intresserade”.*

5.1.2 Gränser för barns inflytande

Samtliga fem respondenter gav uttryck för att det finns faktorer som styr den vardagliga rutinen på förskolan. Vissa rutinsituationer ser respondenterna som särskilt dilemmafyllda, exempelvis måltidernas tider, utevistelsen och dylikt. Vid dessa situationer finns inte mycket utrymme för barnens inflytande.

”Ibland kan det kännas som att man kör över barnen. När vi skall gå ut eller in, att vissa barn är uppe i en lek antingen här inne eller ute, och då blir de ju på ett sätt överkörda. Men det är ju ändå lite så att man måste, eller att man tycker att man måste, att barnen litegrann får anpassa sig efter dagens rutiner. Det hade varit skillnad om man hade haft en mycket mindre barngrupp. Då hade de ju haft möjlighet att bestämma mer hur de vill att dagen ska vara”

Överlag så uttalade tre respondenter att det är många ramar som styr, inte bara barnen utan även dem själva. Exempel på detta är hur ekonomin ser ut, barngruppernas storlekar, personaltätheten samt tidsaspekten.

Personalens raster, möten och planeringar uttryckte en respondent som svåra för barnen att kunna påverka, men påpekade samtidigt att hen tar med sig barnens tankar till dessa tillfällen. *”De för ändå med tankar till min planering när jag skall lägga upp verksamheten”.*

Respondenten berättade att om barnen visar ett intresse för någonting så får man planera utifrån det och anpassa verksamheten därefter.

Årets årstider och årets högtider fann tre respondenter viktiga att synliggöra för barnen. Ett exempel på detta är jultider som dessa respondenter vill fokusera på, utan att det egentligen är ett uttalat intresse från barnens sida. *”Vi har ju vissa traditioner och sånt där som vi vill ta upp som årstidstraditionerna att dom här årstidshögtiderna. De tar man ju upp egentligen utan att det är något barn som precis visar intresse för det just då. Men det är ju saker som man vill ge dem”.*

5.2 Arbetssätt kring det demokratiska uppdraget

Samtliga respondenter beskriver att de utgår från läroplanens riktlinjer då de planerar och arbetar med det demokratiska uppdraget. En respondent uttrycker att läroplanen ligger till grund för allt som sker i verksamheten, och framställer den som ett levande dokument som hela tiden skall hållas synligt. Ett annat dokument som tre respondenter säger sig arbeta med är förskolornas olika likabehandlingsplaner. En respondent beskriver hur barnen på hans avdelning har skrivit egna trivselregler och betonar att detta är ett uttryck för demokrati. *”Läroplanen skall genomsyra hela verksamheten. Den måste man hela tiden ha med sig i allt man gör”* (Lpfö98, reviderad 2010).

Dokumentation är en förutsättning för att kunna arbeta med barns delaktighet och inflytande uttrycker två respondenter. En av dem redogör att man måste ha ett tydligt mål med sitt arbete gentemot barnen och säger att man genom dokumentation kan se varje barns utveckling. *”Vi arbetar mer och mer med dokumentation. Och det är ju också en teknik man måste lära sig. Visst du kan tänka här uppe mycket, och det har man ju gjort i alla åren. Men nu skall det ju komma ner på papper och bli ett mer synliggörande.”*

5.2.1 Metoder för arbetet med demokrati i förskolan

För att alla barn ska få möjlighet till delaktighet och inflytande i verksamheten beskriver fyra respondenter att de använder observation som metod för att ta reda på barnens intressen. En respondent beskriver att de brukar observera barnens lek, för att sedan använda sig av dessa iakttagelser då de planerar eller köper in nytt material till förskolan. En annan metod som tre respondenter använder i samband med observationer är intervjuer. *”Genom observation och intervjuer lär man känna barnen. Vi observerar mycket för att ta reda på vad barnen tycker om att göra, vad de har intresse av. Vi intervjuar dem ibland under vissa perioder under terminen för att ta reda på vad de tycker är intressant. Sen är de det som ligger till grunden hur vi jobbar”*.

Två respondenter beskrev att de inför varje utvecklingssamtal genomförde intervjuer med sina ansvarsbarn för att kunna framföra barnens tankar och åsikter vid detta tillfälle. Frågorna handlade ofta om hur barnen trivs på förskolan, vad de tycker om att göra och om det är något de skulle vilja ha annorlunda. *”Inför utvecklingssamtal så sitter man med sina ansvarsbarn och liksom intervjuar dem eller vad man skall säga. Då får de tala om vad de tycker är roligt, om det är något annat de vill göra, och försöker lyssna till vad de säger”*.

En annan metod som två respondenter beskriver att de använder sig utav är enkäter. En respondent berättade att de fyller i enkäter tillsammans med barnen inför utvecklingssamtalen och att de även skickar ut enkäter till föräldrarna för samma syfte. Respondenten beskriver hur de utformar barnens enkäter då de vill ta reda på hur barnen känner inför olika frågor. Barnen får ringa in figurer som beskriver olika känslor så som glad, ledsen eller neutral.

”Enligt enkäten så var det många som tyckte det var jobbigt att gå på toaletten. Det visade sig att barnen tyckte det var väldigt stökigt, att det var jobbigt att inte få någon lugn och ro. Då fick man sig ju en tankeställare, och då var ju barnen delaktiga i det. Då bearbetade vi det och försökte hitta en lösning. Och nu såg man på årets enkät att det var mycket bättre och positivare nu. Då fick man ju respons, och då var ju barnen också delaktiga i att lägga fram sina synpunkter”

Även samspel och dialog är viktigt för barnens möjligheter till delaktighet och inflytande menar samtliga respondenter. En av dem sade att det gäller att vara lyhörd för barnens viljor och önskningsar, och att man hela tiden får ta sig tid och lyssna på barnen. *”Vara lyhörda och uppmärksamma också, det är ju inte alltid de kan få fram precis vad de tycker och tänker och då får man ju se till både kroppsspråket och se mellan raderna litegrann, att vi kanske stänger munnen och tar fram de stora öronen”*.

Fyra respondenter berättar hur de i olika temaarbeten har utgått från barnens intressen och hur lyckat det har blivit. I vissa fall har man låtit detta tema utforma hela verksamheten. Någon respondent uttrycker att även om de har ett temaarbete så finns det vissa delar i detta arbete som barnen intresserar sig för mer, och då får man fokusera på det. *”Vid har haft igelkotten som projektarbete nu. Vi gjorde intervjuer och då kom det ju fram till att de ville veta om de hade snippor och snoppor, och trosor. Och vad de äter, hur många taggar de har. Och då tog vi ju de frågorna och gick in på nätet och forskade om detta då, och då fick man ju ett samspel”*.

Samtliga respondenter uttrycker att det måste finnas förutsättningar för att alla barn ska ha möjlighet till delaktighet och inflytande, och de är överens om att det finns många olika sätt att utforma verksamheten på för att detta ska ske. En respondent berättade att de ofta arbetar i smågrupper på hens avdelning, och att pedagogerna upplever att barnen blir mer trygga och

mer bekväma med att delge sina tankar och åsikter på det här sättet. *”Vi arbetar i smågrupper, för att vi upplever det att när vi har haft helgrupp till exempel på samlingar, så är det många som inte vågar komma till tals, och många som inte kommer till tals för det finns alltid sådana som tar för sig, och då faller ju det med demokrati”*.

En respondent förklarade att för de barn som inte har ett verbalt språk ännu behövs det en större anpassning. Hen gav exempel på att material måste finnas tillgängligt så att dessa barn antingen kan ta själva eller peka på vad de vill ha. Likaså kort och bilder som barnen kan peka på bör finnas i verksamheten för att lättare fånga upp deras tankar.

5.3 Utmanande situationer

En respondent samtalade mycket kring att alla barn är olika, och därmed har olika behov. Hen var särskilt inne på barn med funktionsnedsättningar såsom Aspergers syndrom. Barn som kanske har svårt att avläsa samspel och känna samhörighet. Hen uttryckte vikten av att hjälpa dessa barn mer, genom att vara ännu mer lyhörd och observant i arbetet med dem. Hen påpekade också att alla barn har möjlighet att föra en kommunikation, vare sig den är verbal, eller genom kroppsspråk och ansiktsuttryck. Men att vissa behövde mer stöttning än andra. En annan pedagog arbetade på en resursavdelning och uttryckte även hen vikten av att se varje individ utifrån den nivå just det barnet befinner sig på. Önskan om att alla skall ha lika stor rätt till delaktighet fanns där hos samtliga respondenter. Men de barn som överlag tog mycket plats uppfattades som enklare att göra delaktiga än de barn som kanske är lite mer tysta och tillbakadragna. *”En del barn tar ju större plats, och de kanske får mer delaktighet än andra. Man får försöka komma fram till vilka barn som har större delaktighet än andra och försöka stärka dem som inte märks, och syns och säger så mycket”*.

En respondent uttryckte att om de i arbetslaget inte var överrens om hur vissa moment skulle gå till, såsom maten, vilan osv, så försvårade det arbetet med barnen. Rådde det delade meningar i arbetslaget så blev inte deras arbete konsekvent. Detta gav även konsekvenser för barnen då de fick göra vissa saker för en pedagog men inte för en annan. En del regler ansåg denna pedagog skulle gälla alla.

”Som jag tycker personligen och som vi har haft lite delade meningar om i arbetslaget är till exempel en sådan sak som vill de sova eller inte. Det kan vara så att föräldrarna säger att, jag vill att hon eller han ska sova, för det kanske är bekvämt att de inte somnar när de kommer hem och sådär, men jag känner ändå att när de börjar bli lite större då tycker jag att där ska de vara med och påverka, styra det själva. Märker vi att de orkar och sådär så ska de kunna säga att jag vill inte sova”

Samma respondent samtalade kring föräldrarnas påverkan av verksamheten. Det är inte alltid föräldrar och pedagoger tycker samma om allting, vilket även det upplevs som dilemmafyllt. Vikten av en god kommunikation med hemmen var något som samtliga respondenter ansåg extra betydelsefullt. Också i detta anseende är det viktigt att man låter alla komma till tals, trots att man kanske har olika åsikter, eller delade meningar om saker och ting. En respondent exemplifierade att ett sätt att få reda på föräldrars åsikter är via kvalitetsredovisningar. *”Sen så har vi en sådan där kvalitetsredovisning och där är ju föräldrarna också med, hur de upplever verksamheten, öppenheten och mottagandet. Samspel och hela den biten. Det är ju för att väcka lite tankar, vad man bör tänka på och så”*.

5.4 Hinder och möjligheter

En respondent menar att de hinder som finns för barns delaktighet och inflytande ibland faktiskt ligger hos pedagogerna själva, då de många gånger ser hindren istället för möjligheterna. En annan respondent sade att förutom förskolans rutiner som tidigare togs upp så har personalen en stor frihet att planera verksamheten, vilket ger dem större möjlighet att planera den efter barnens önskan. *"Det finns nog inga hinder egentligen, det gäller nog bara att hitta arbetsmetoder för det"*.

5.4.1 Hinder

Tiden är en faktor som samtliga respondenter ser som ett hinder för barns möjligheter till delaktighet och inflytande. Flera av dem pratade om svårigheten att ta sig tid för ett barn åt gången. De menade att tiden inte alltid räcker till eller att det finns för många barn på för få pedagoger. Att barngrupperna är för stora var ett vanligt återkommande svar likaså att personaltätheten var för gles. Samtliga respondenter uttryckte en önskan om förändring kring detta. *"Väldigt stora barngrupper och få personal, då kanske man inte har tiden att ta tillvara på allting"*.

Samtliga respondenter pekade ut vissa rutiner på förskolan som hinder. En rutinsituation som de respondenterna fann särskilt utmanande var matsituationerna som alltid sker vid samma tidpunkt varje dag, och med en bestämd maträtt. Vid dessa tillfällen upplever respondenterna att det inte finns så mycket utrymme för barnens önskemål. Någon respondent påpekade att barnen självklart skall få bestämma vad de vill äta, exempelvis om de vill ha sås eller inte. *"Det är jätteviktigt att barnen har inflytande över maten. Hur mycket de vill äta och att de får ta själva. Orkar de inte mer får man respektera det"*. Medan en annan gav uttryck för att de alltid vill att barnen åtminstone skall smaka på allting. *"Möjlighet att påverka vad de äter men det är också så att det får ju vara inom de där normala gränserna, man måste ju försöka uppmuntra dem till att smaka på allting och äta det som känns näringsriktigt. Men vi tvingar dem ju aldrig såklart"*.

En annan rutinsituation som fyra respondenter upplevde dilemmafylld var utevistelsen. Samtliga av dem var överens om att man behöver gå ut en gång om dagen, men gav ändå uttryck för att barnen ibland kunde få ha ett visst inflytande över dessa situationer, dock inte alltid. Ibland går de till skogen och då skall alla barn med. *"När det är dags att gå ut då är det dags att gå ut. Någon gång kanske man skulle kunna ta hänsyn till något barn. Men man har ju många ramar som styr under dagen"*.

Fyra respondenter uttrycker att de upplever att de barn med ett mindre välutvecklat verbalt språk som extra utmanande i den demokratiska frågan. Både de yngsta barnen, de barnen med annat modersmål än svenska samt de tysta och tillbakadragna barnen fann dessa respondenter särskilt utmanande att göra synliga. De upplevde att deras viljor och tankar är svårare att ta tillvara på då de ofta får tolka dessa barns uttryck. En respondent uttryckte det som att det ibland är lätt att läsa av vad de barnen vill, men ibland också svårt då det blir till en tolkningsfråga. *"Ibland märker man på ett barns kroppsspråk om det är jätteintresserad av någonting. Men visar de inte det så starkt så är det ju en tolkningsfråga för oss. Och då kan man ju tolka det utifrån sina egna intressen, då ser man just det man vill se på något sätt"*.

En respondent upplevde det som ett hinder att ha ett stort åldersspann på barnen då de yngsta barnen och de äldsta ofta vill olika saker. Även miljön i verksamheten ansåg två respondenter

bidrog till minskade demokratiska val då avdelningarna uppfattades ha trånga utrymmen och få rum. På så sätt fanns det inte lika många valmöjligheter för alla barn att göra vad de vill.

5.4.2 Möjligheter

En förutsättning för att alla barn ska ha möjlighet till delaktighet och inflytande menar samtliga respondenter är att man är närvarande och lyhörd, att man har ett öppet klimat och verkligen lyssnar till barnen och samtidigt tar till sig det de säger. En respondent uttryckte att det är viktigt att man tydligt visar för barnen att det de säger är viktigt, och på så sätt samtidigt kan bidra till att deras självförtroende och självkänsla förstärks. En annan respondent pratade mycket om att det är viktigt att våga säga mer ja än nej. På så sätt visar man barnen att man tar det de säger på allvar. Hen menar att man många gånger är snabb med att säga nej utan att egentligen reflektera över varför.

”Använd inte ordet nej hela tiden. Det är ju väldigt lätt att använda sig utav det. Utan man kanske kan säga ja oftare. För att på så sätt får man igång barnen i en dialog. För ofta använder man sig ju av ordet nej, vi skall bara det, vi skall bara det, vi skall bara det. Istället för att kanske säga ja men visst, för då kanske de lyssnar, slappnar av och kanske vågar berätta mer”

Två respondenter uttryckte att det är viktigt att ställa sig frågorna hur och varför man gör som man gör. De menar att om man ställer sig dessa frågor när man planerar verksamheten så kommer man en bra bit på vägen. En respondent sade att filmning av verksamheten, och inte minst sig själv skulle kunna vara ett verktyg till att komma vidare i den här frågan. *”Viktigt att man ställer sig frågan hur. Om man ställer sig den frågan hela tiden, och har den i huvudet. Ställer man sig frågan hur så kommer man ju vidare hela tiden. Hur löser vi nu detta i denna situationen, hur gör vi i denna situationen”*.

En respondent uttryckte vikten av inte fastna i gamla rutiner och mönster, utan att se nya möjligheter, och utveckla både sig själv och verksamheten. Vilket bland annat kan skapa nya möjligheter för barnens delaktighet och inflytande. *”Viktigt att jobba framåt, och inte stanna upp och stagnera, för såhär har vi ju alltid gjort. Utan då måste man ta sig ut ur den där rondellen. För jag menar man kör runt runt, det finns liksom andra vägar”*.

En respondent gav uttryck för att pedagogernas barnsyn spelade mycket in i hur det demokratiska arbetet i förskolan såg ut. Hen menade att arbetslaget behöver ha liknande grundsyn för att underlätta detta arbete. Hen sade att det var viktigt att man tydligt visar en tillit till barnens förmåga i detta avseende. *”Något som vi diskuterar mycket i hela huset är barnsyn, vilken syn vi har på barn och vilken tillit vi har till deras egen förmåga. Det är viktigt att man sätter barnen i fokus, och utgår från det kompetenta barnet”*.

Fyra av respondenterna uttryckte vikten av stöttning från både kollegor och förskolechefer/rektorer för att underlätta arbetet med barns delaktighet och inflytande. Samtliga respondenter önskade en vidareutveckling i denna fråga, att hela tiden fortsätta arbetet kring barns delaktighet och inflytande, samt att vara nyfiken. En respondent uttryckte att man bland annat kan finna inspiration i arbetslaget, studiebesök på andra förskolor, i litteratur och inte minst hos barnen. *”Man får vara lyhörd, nyfiken och plocka till sig. Och gå på mycket utbildningar och utveckla sig själv”*.

5.5 Resultatsammanfattning

Samtliga av våra respondenter uttryckte att begrepp som trygghet och respekt var en förutsättning för demokrati. Enligt dem så måste man vara trygg för att våga uttrycka sina åsikter, och då måste man samtidigt veta att de åsikterna blir respekterade, detta bland både personal och barn. Barnen skall samtidigt känna att deras åsikter har ett värde, att de blir sedda och har möjlighet till påverkan.

Alla respondenter menade att barnen skall få lov att ha inflytande över det mesta i verksamheten då denna är till för dem och de spenderar sin vardag där. Just samlingen var någonting som de särskilt lyfte fram i den här frågan som ett exempel.

Enligt respondenterna fanns det även vissa faktorer som försvårade det demokratiska arbetet. Exempel på detta var förskolans rutiner, exempelvis matsituationen, vilan och utevistelsen. Men även personaltätheten, barngruppernas storlekar samt tidsaspekten. Barn med ett utvecklat verbalt språk ser samtliga respondenter som särskilt utmanande att synliggöra. Detta på grund av att de då måste förlita sig på sina tolkningar av barnens kroppsspråk.

För att underlätta det demokratiska arbetet säger sig respondenterna använda vissa metoder, vilka bland annat är dokumentation, observationer, intervjuer och enkäter. Detta för att man enligt dem då får en större inblick i hur barnen tycker, tänker och känner.

Samtliga respondenter säger sig utgå ifrån läroplanen för att främja demokratin i förskolan, Lpfö98. Denna påpekar att demokratin också ligger till grund för allt arbete de gör i verksamheten. Samtliga respondenter önskar en vidareutveckling och ett ytterligare stöd i det demokratiska uppdrag de har som förskollärare. En respondent tog fasta på att det är viktigt att man inte fastnar i gamla mönster och rutiner utan istället anpassar verksamheten efter den barngrupp man för tillfället har.

6 Diskussion

Här nedan presenteras den insamlade empirin kopplat till forskares syn på demokrati, delaktighet och inflytande. Vi kommer att utgå från samma huvudområden som användes i resultatdelen. Dessa huvudområden är respondenternas uppfattningar om arbetet med det demokratiska uppdraget, hur man som pedagog kan arbeta med detta uppdrag, om situationer som kan vara särskilt utmanande i detta arbete samt vilka hinder och möjligheter det finns i förskolan för att främja det demokratiska arbetet.

6.1 Vikten av det demokratiska uppdraget i förskolan

Lenz Taguchi & Åberg (2005) menar att demokrati är ett komplext begrepp som kan förstås på en mängd olika sätt. De fem respondenter vi hade i vår undersökning gav uttryck för många liknande tankar då de samtalande kring vad demokrati i förskolan betydde för dem. Trygghet är ett begrepp som samtliga nämnde. Enligt dem så är trygghet en förutsättning för att barnen över huvud taget skall våga uttrycka sina åsikter, och för att få den delaktighet och det inflytande de har rätt till. Samtliga respondenter sade sig sträva efter att varje enskilt barn skall få de förutsättningar som krävs till att känna denna trygghet på förskolan. En metod för att möjliggöra detta samtalande en respondent kring, då de på hans avdelning hade skapat mindre grupper som de arbetade i under olika aktiviteter. Vilket hade varit ett sätt för de barnen att bli mer trygga därmed våga uttrycka sina tankar och åsikter.

Förutom trygghet var respekt ett annat begrepp som samtliga respondenter uttryckte vara en förutsättning för demokrati. Dessa två begrepp, trygghet och respekt kan sammanfalla med varandra, får man inte sina åsikter respekterade så kanske man heller inte känner sig trygg nog att våga uttrycka dem. Man kan tycka att det är pedagogernas ansvar att se till att barnen känner sig både trygga och respekterade i förskolan, då det är ett uppdrag man som pedagog i förskolan har. Läroplanen påpekar att alla barns uppfattningar och åsikter skall respekteras, och att alla som arbetar i förskolan skall sträva efter detta. (Lpfö98)

Lenz Taguchi & Åberg (2005) skrev att delaktighet i en demokratisk förskola handlar om att pedagogerna respekterar barnens åsikter, och samtidigt ger barnen samma möjlighet gentemot varandra. De fortsätter med att demokrati är en ständigt pågående process. Får barn då möjlighet att delta i denna process i förskolan skapas goda förutsättningar till att de lättare skall förstå vad demokrati är och innebär även i framtiden. Inom det sociokulturella perspektivet är socialt samspel den viktigaste drivkraften i ett barns utveckling. Det vi lär oss, lär vi av varandra. Centralt inom detta perspektiv är om ett barn handleds av en mer kunnig person inom ett visst område, på så sätt får barnet de bästa möjligheterna för att lära. Detta kallas för den proximala utvecklingszonen (Williams, 2006). Ett av målen i läroplanen är att grunden för demokrati skall läggas i förskolan. När respondenterna talade om trygghet och respekt belyste de viktiga punkter kring deras demokratiska uppdrag som förskollärare.

6.1.1 Barnsyn

Enligt Sandberg (2009) innebär begreppet delaktighet att man skall få bli sedd, hörd och lyssnad på. Samtliga respondenter tog upp dessa tre punkter när de benämnde vad demokrati i förskolan var för dem. De framhävde att barnen själva skall känna att de blir lyssnade på, och att deras åsikter spelar roll. Vad man som pedagog har för barnsyn kan här vara av stor betydelse. Johannesson & Sandvik (2009) menade att det är viktigt att man ser barnet som ett subjekt, vilket innebär att det är den som äger upplevelsen som bäst vet hur den känns.

Eftersom att flertalet av respondenterna belyste vikten av att just lyssna till barnen, så att de själva känner att det de uttrycker är viktigt, kan det tolkas som att de ser barnet som ett subjekt, och som äger sina egna upplevelser. Enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) bör barn vara delaktiga i beslutsprocesser såväl som i pedagogiska processer. Även de menar att det är upp till de vuxna att lyssna till det barnen säger.

Samtidigt handlar det inte bara om att lyssna på barnen, utan man måste också tydligt visa att man tar deras åsikter på allvar. En respondent gav ett exempel på att när de på avdelningen hade haft igelkotten som projektarbete så hade barnen fått välja exakt vad med igelkotten de ville lägga fokus på. Pedagogerna anpassade sedan temat utefter barnens önskemål. På så sätt visade de att de hade lyssnat på barnen och tagit till sig det de sagt. Inom det sociokulturella perspektivet är motivation en viktig del (Dysthe, 2003). För att vilja lära sig något krävs det att det känns meningsfullt för individen och det blir det först för barnen när pedagogerna lyssnar på dem och tar till sig deras uttryck och önskningsar.

Lenz Taguchi & Åberg (2005) skriver att om barnen i förskolan skall förstå ett demokratiskt arbetssätt så måste man som pedagog bjuda in dem och tro på deras förmågor. Återigen kan det hoppas till vilken barnsyn man som pedagog har. Någoting som krävs för att barnen skall få möjlighet till inflytande är att man utgår från det kompetenta barnet. I exemplet ovan kan man tycka att pedagogerna bevisade att de gjorde just det. I annat fall hade de kanske själva valt att utgå ifrån sin ursprungliga plan och bortsett barnens önskemål.

Barn har massor med tankar och åsikter. Men det är inte alltid man lyssnar och tar till sig dem. En respondent diskuterade kring en viktig punkt i det här sammanhanget. Hen menade att man ofta säger nej till barnen utan att egentligen reflektera över varför. Säger man hela tiden nej till barnen så visar man ju motsatsen, att man varken lyssnar eller tar till sig det de säger. Då känns det inte heller som om man utgår från det kompetenta barnet. Johanessen & Sandvik (2009) skriver att pedagoger behöver bli mer medvetna om den makt de har gentemot barnen. Genom att hela tiden säga nej till deras förslag, utan att egentligen reflektera över varför kan ett missbruk av denna makt ske. Ibland kan det vara svårt att som pedagog få syn på sig själv och sitt eget arbetssätt. Förslag för att underlätta detta är att man i arbetslaget observerar och/eller filmar varandra, vilka är två metoder som har diskuterats ofta under lärutbildningen.

En annan anledning till att man säger nej kan vara att man gör det på ren rutin. En respondent nämnde att det är viktigt att man jobbar framåt, och inte gör på ett visst sätt bara för att man alltid har gjort så. Barngrupperna förändras, och innehållet i verksamheterna måste anpassas därefter. Anpassar man inte verksamheten utifrån just den barngrupp man har för tillfället arbetar man heller inte efter ett demokratiskt förhållningssätt. På så sätt har ju just de barnen inte varit med och påverkat hur deras vardag skall se ut. Lenz Taguchi & Åberg (2005) skriver att om man som pedagog inte ger barnen möjlighet att uttrycka sina åsikter så hade de ju heller ingen möjlighet att påverka sin vardag på förskolan. Därför är ens roll som pedagog och ens medvetenhet kring de här frågorna väsentligt.

6.1.2 Barns intressen som utgångspunkt

Fyra respondenter utmärkte samlingen som någonting de ansåg att barnen på förskolan skulle ha ett stort inflytande över. De menade att om man utgår ifrån barnen och deras intressen så blir samlingarna både roligare och mer meningsfulla. Detta är något som även läroplanen framhåller; *"Barns nyfikenhet, företagsamhet och intressen skall uppmuntras och deras vilja och lust att lära stimuleras"* (Lpfö98, s.5).

En av respondenterna påpekade att en anledning till att man utgår ifrån barnens intressen är för att alla skall trivas. Trots att de inte nämnde många fler specifika moment i frågan kring vad de anser att barnen skall ha inflytande över sade samtliga samtidigt att de skall ha inflytande över det mesta i verksamheten. En dag på förskolan innefattar ju så mycket mer än just samlingar. Om de nu är så att de utgår från barnens intressen för att alla skall trivas, så kan man också hoppas att det genomsyrar hela verksamheten och alla dess delar. Upplevs vardagen som rolig och meningsfull bidrar det till att man trivs, vilket är allas rätt på förskolan.

Två av respondenterna nämnde att det ofta är pedagogerna som sätter ramarna på förskolan, men att det är barnen som påverkar innehållet i dem. Om de syftade på samma sak är däremot oklart. En av dem gav dock ett exempel på vad hen menade med detta uttalande. Skall de göra ett visst pyssel i förskolan, såsom tomtar, och någon då vill göra en rosa tomte istället för en röd skall detta accepteras. Vilket även kan ses som en självklarhet. Inom förskolan borde det inte finnas några färdiga produkter, utan man borde få skapa fritt utifrån sin egen fantasi. Detta kan därför ses som en smal ram som borde vidgas lite mer. Enligt Arner (2009) så handlar inte demokrati om att låta barnen välja om de vill dricka röd eller grön mjölk, utan om så mycket mer. Men samtidigt så menade Lenz Taguchi & Åberg (2005) att demokrati är ett så pass komplext begrepp att det kan förstås på en mängd olika sätt. I arbetslaget borde man därför diskutera begreppet för att barnen skall få bästa möjliga förutsättningar till att bli demokratiska medborgare.

6.1.3 Språkets betydelse

Hos samtliga respondenter finns en önskan om att alla barn skall ha lika stor rätt till delaktighet och inflytande. En respondent arbetade på en resursavdelning och uttryckte vikten av att se varje individ utifrån den nivå denne befinner sig i. En del barn behöver mer stöttning än andra i denna process. En annan respondent talade om alla barns olika behov, och kom särskilt in på de barnen med funktionsnedsättningar. Hen menade att dessa barn kan ha svårare med att avläsa samspel eller känna samhörighet med andra. Därför kan man behöva hjälpa dessa barn mer genom att vara ännu mer lyhörd och observant i arbetet med dem.

Fyra respondenter uttryckte att ett mindre välutvecklat verbalt språk hos barnen kan vara särskilt utmanande i det demokratiska arbetet. De menar att de yngsta, de lite mer tystlåtna och de barnen med ett annat modersmål kan vara en större utmaning att synliggöra. På så sätt blir deras viljor och tankar svårare att ta tillvara på. Barn som hörs och syns mer än andra kanske *tar* mer plats och inflytande, men då gäller det också att *ge* de barn som inte tar lika stor plats mer inflytande. Det måste vara pedagogernas ansvar, att hjälpa till i denna process.

Johanessen & Sandvik (2009) skriver att alla har en röst. Det är inte bara genom det talade språket som barn, eller människor överlag, uttrycker sig, utan det kan även ske genom exempelvis kroppsspråk. Precis som en respondent förklarar det, alla barn har möjlighet att föra en kommunikation, vare sig det sker genom verbalt eller kroppsligt uttryck. En annan respondent menar dock att det är svårare att ta reda på vad de barnen utan ett verbalt språk vill, tack vare att man måste tolka deras kroppsspråk. Vilket säkert inte alltid är lätt, och många gånger gör man säkert misstolkningar. Men ju mer man försöker och lär känna barnet desto lättare måste det också bli att förstå och möta barnets behov. Enligt Johanessen & Sandvik (2009) är det upp till pedagogerna att försöka tolka det barnen tycker och tänker. Man måste skärpa hörseln då man arbetar med delaktighet och inflytande i förhållande till barnen. Precis som en respondent uttrycker det så måste man ta fram de stora öronen. Genom

att göra denna ansträngning skapar man bättre förutsättningar för alla barn till både delaktighet och inflytande. Inom det sociokulturella perspektivet är lärande någonting som sker socialt i samspelet med andra. Dysthe (2003) skrev att det är samspelet och språket som står i fokus i det sociokulturella perspektivet. Vare sig detta språk sker genom verbal eller kroppslig kommunikation så sker ändå ett samspel.

En respondent gav ytterligare ett exempel på hur man kan göra de barn med ett mindre välutvecklat verbalt språk mer delaktiga. Genom att ha olika artefakter på avdelningen, såsom bilder barnen kan peka på, eller genom att ställa material på barnens höjd så kan barnen själva ta vad de vill ha. På så sätt fångar man lättare upp barnens tankar. Det är också en möjlighet för barnen att känna sig delaktiga samt känna att de har inflytande över sin egen vardag. Läroplanen framhåller att barn ska få förutsättningar att utveckla sitt språk. *”Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar ett nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, argumentera och kommunicera med andra”* (Lpfö98, s.12).

Det må hända att det finns vissa faktorer som gör det svårare att göra några barn delaktiga än andra. Men samtidigt har alla barn lika stor rätt till delaktighet och inflytande utifrån allas lika värde. Vilket även samtliga respondenter uttryckte en önskan om. Som pedagog måste man kämpa mer för vissa barns delaktighet. Kanske borde mer resurser och tid läggas på de barn som inte ännu äger det verbala språket, vars kroppsspråk man måste tolka, tillika de barn som har svårare med kommunikationen.

6.2 Metoder för arbetet med demokrati i förskolan

Då man utformar verksamheten för att barnens delaktighet och inflytande skall komma till uttryck finns flera sätt att gå till väga. Detta var något som samtliga respondenter var överens om. Sheridan mfl (2010) skriver om pedagoger som skapar situationer och förutsättningar för barns möjlighet till delaktighet och inflytande, och även detta var sådant som respondenterna uttryckte vikten av. Inom det sociokulturella perspektivet på kunskap och lärande läggs det stort fokus på lärandemiljöerna. Williams (2006) skriver att det är viktigt att skapa miljöer där barnen är delaktiga i den pedagogiska verksamheten. Men det krävs också att pedagogerna finns till för barnen och ger dem det stöd de behöver för att utveckla en positiv attityd till det egna lärandet. Detta kan tolkas som att det finns många metoder att använda i arbetet med barns delaktighet och inflytande. Vi anser att det dock är upp till varje pedagog att skapa situationer där dessa kan främjas. Men även att det handlar om vilka förutsättningar pedagogerna har för att kunna möta barnens behov och vilken tillgång till material och resurser de har.

Dokumentation var en metod som två respondenter sade sig arbeta med. En av dem uttryckte att de arbetade mer och mer med dokumentation, men påpekade samtidigt att dokumentation är en teknik som man måste lära sig. Hen menade att dokumentationen alltid har funnits i tankarna, men att det nu även måste skrivas ned. En tolkning av detta kan vara att det som tidigare skedde automatiskt nu måste dokumenteras och tydlig jämföras med de olika styrdokumenterna. Detta med syftet att kunna utvärdera och utveckla verksamheten. I läroplanen för förskolan står det att; *”förskolans kvalitet ska kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas”* (Lpfö98, s. 16).

Enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) finns det flera olika sätt att fånga barns perspektiv utifrån. De menar att för många pedagoger är dokumentation och utvärdering en självklarhet där barnens delaktighet värderas högt.

Observation som metod var någonting som fyra respondenter beskrev att de använder sig av då de vill ta reda på vad barnen intresserar sig för. De ansåg att detta var en bra metod särskilt i arbetet med barnen som ännu inte hade ett verbalt språk, vilket de menade kunde vara en utmaning annars. Även Patel & Davidson (2011) skriver att observation är en fungerande metod då man arbetar med barn som ännu inte har ett utvecklat verbalt språk. En respondent beskrev att de efter observationerna använder sig av dessa iakttagelser då de planerar sin verksamhet eller köper in material till förskolan. En tolkning på detta är att man genom observationer avläser dessa barns uttryck och kroppsspråk och därigenom skapar sig en uppfattning om vad barnen vill eller är intresserade av.

En annan metod som två respondenter beskrev att de använder sig av för att ge barnen möjlighet till delaktighet och inflytande är intervjuer. En av dessa respondenter berättade att de inför varje utvecklingssamtal genomför intervjuer med sina ansvarsbarn för att sedan ta med sig dessa tankar till detta tillfälle. Detta kan förklaras som att barnen i en intervju ges förutsättningar för att uttrycka sina åsikter och förhoppningsvis påverka sin situation. Arner & Tellberg skriver om maktaspekten i barnintervjuer. De menar att det är viktigt att ett så jämlikt förhållande mellan den vuxna och barnet skapas så att barnen känner sig trygga. Ju tryggare en person är, desto mer öppen kan denne vara. Därför är det viktigt att pedagogerna gör allt de kan för att skapa denna trygghet. En tolkning av detta är att om denna trygghet infinner sig hos barnen så får pedagogerna mer information om vad barnen tycker och tänker och kan därmed möta barnen på dennes egna villkor. Barnen får därmed mer inflytande. Lyckas inte respondenterna skapa denna trygghet kanske barnen inte vågar öppna sig.

Ytterligare en metod för att göra barnen mer delaktigt och få mer inflytande i verksamheten är enkäter enligt två respondenter. En respondent förklarar på vilket sätt de använder enkäterna och hur dessa kan se ut. Barnen får frågor för att sedan ringa in figurer som stämmer bäst in på hur de känner. Figurerna speglar känslor som glad, ledsen eller neutral. Patel & Davidson (2011) skriver att just fasta svarsalternativ är vanligt vid enkätundersökningar och även de anser att ett av svarsalternativen bör vara neutralt. Även denna metod användes främst i samband med utvecklingssamtalen menar respondenterna. Detta kan tolkas som att barns delaktighet och inflytande får störst utrymme vid de tillfällen då utvecklingssamtalen sker, och då med syftet att redovisa för pedagoger och föräldrar hur barnet upplever sin tillvaro på förskolan.

En respondent ger exempel på när enkät som metod har varit särskilt gynnsam. Barnen hade gett uttryck för att de tyckte att det var jobbigt att gå på toaletten då det ofta var väldigt stökigt där. Detta bidrog till att barnen kände sig stressade och inte fick någon lugn och ro. Genom enkäterna fick pedagogerna en större inblick i hur barnen tyckte och tänkte och kunde därmed arbeta fram en lösning på problemet. I nästa enkät hade det visat sig att barnen såg en förändring. En tolkning av detta är att det krävs att pedagogerna ställer "rätt" frågor för att kunna få syn på barnens tankar och känslor. På så sätt behöver pedagogerna känna barnen väl och kanske redan ha en viss uppfattning om dessa. *"Arbetslaget skall se till att alla barn får möjlighet att efter ökande förmåga påverka verksamhetens innehåll och arbetsätt och delta i utvärdering av verksamheten (Lpfö98, s. 11).*

6.3 Utmanade situationer

En av studiens frågeställningar handlade om vilka situationer som kan te sig särskilt utmanande i det demokratiska arbetet med barnen. En tolkning av de svar som presenterades var att flertalet respondenter tydligare kunde berätta vilka situationer de ansåg var särskilt

utmanande samt vad barnen inte skall ha inflytande över i verksamheten än vilka möjligheter som fanns samt vad barnen ska ha inflytande över. En respondent uttryckte att bristen på pedagoger i förhållande till antal barn utmanade detta arbete, och menar att förutsättningarna hade sett helt annorlunda ut om de hade haft fler personal eller färre barn i gruppen. Även verksamhetens rutiner var något som samtliga respondenter upplevde var ett hinder i det demokratiska arbetet på förskolan. En respondent uttryckte sin medvetenhet om att de ibland ”kör över barnen” då vissa rutiner styr verksamheten. Johanessen & Sandvik (2009) skriver om att vissa rutiner i verksamheten kan vara ett stort hinder för barns delaktighet och inflytande och detta stämmer överens med det som samtliga respondenter gav uttryck för. En tolkning av detta är att pedagogerna helt är styrda av rutinerna och inte har så mycket makt över de yttre faktorerna. Men samtidigt har de makten att göra vad de kan med de förutsättningar de har, och tiden mellan rutinerna har de möjlighet att påverka som de vill.

Ett exempel på en rutinsituation som samtliga respondenter fann särskilt dilemmafylld var matsituationen, då denna skedde vid samma tidpunkt varje dag och med en redan bestämd maträtt. I dessa beslut ansåg inte respondenterna att det fanns så mycket utrymme för barnen att påverka. Dock menade någon respondent att barnen själva måste få bestämma vad de vill äta av det som serveras, exempelvis om de vill ha sås eller inte. Medan en annan respondent uttryckte att de alltid vill att barnen skall smaka på allting. Detta kan tolkas som att barnen själva får bestämma vad de vill äta av den maten som serveras. Men att det samtidigt är pedagogernas uppgift att introducera och synliggöra olika alternativ för barnen och att barnen bara kan avgöra om de tycker att en maträtt är god eller inte genom att smaka. Arner och Tellberg (2006) skriver om skillnaderna mellan begreppen delaktighet och inflytande. De menar att delaktighet kan tolkas som att barnen får vara med om något som redan är bestämt, medan inflytande innebär att man har en större möjlighet att påverka sin situation. Med detta som bakgrund kan man dra slutsatsen att barnen i matsituationerna har stor delaktighet, men ytterst lite inflytande.

Den dagliga utevistelsen är en annan rutinsituation som samtliga respondenter uttryckte var svår att möjliggöra barnens delaktighet och inflytande i. Respondenterna var överens om att man behöver gå ut minst en gång om dagen för att få frisk luft så att man orkar. De menar dock att dilemmat uppstår då barnen är mitt uppe i en lek som de inte vill avbryta. Arner (2009) skriver att lärare måste vara beredda på att ändra sina planeringar, och att det kan vara nyttigt att frigöra sig från vissa regelsystem. Gör man det så känner barnen att deras viljor är betydelsefulla. Två respondenter ansåg att barnen ibland kunde få ha inflytande över dessa situationer och en respondent menade att det ibland hände att någon pedagog stannade kvar inne med några barn under tiden som de andra gick ut. En tolkning av detta är att många pedagoger ibland kan vara rädda för att bryta rutiner. Man vet inte vilka följderna kan bli om man väljer att lyssna på barnen. Man borde inte vara så rädd för att testa olika metoder och ibland får man kanske väga fördelarna med nackdelarna av att göra på ett visst sätt. Dysthe (2003) skriver att inom det sociokulturella perspektivet är kommunikation själva grundvillkoret för att lärande och tänkande ska kunna ske. En tolkning av detta kan vara att om kommunikationen mellan barn och pedagoger fungerar så främjar det barnens lärande och tänkande och därmed barnens möjligheter till påverkan av sin vardag på förskolan.

Problematiken kring rutinsituationer är något som även Johannesen & Sandvik (2009) skriver om. De påpekar att hinder kan uppstå då pedagoger möter barns rättigheter till delaktighet och inflytande i relation till verksamhetens rutiner. Författarna menar att rutiner är någonting bra och att det skapar en trygghet hos barnen, särskilt de allra yngsta. Men anser samtidigt att rutinerna kan ruckas på ibland, och att de inte alltid måste följas.

En respondent upplevde att personalens raster, möten och planeringar var svåra moment för barnen att kunna påverka i. Barnens tankar togs dock med till dessa tillfällen. Respondenten menade att om ett barn visat eller uttryckt ett intresse för någonting specifikt så tog hen med sig detta och utformade verksamheten efter det. En förklaring till detta uttalande kan vara att respondenterna anser att barnen skall ha inflytande över det mesta i förskolans verksamhet även om de inte direkt kan påverka med sin närvaro. Detta överensstämmer med det läroplanen skriver om verksamhetens planering då den framhåller att de intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för planeringen av den pedagogiska verksamheten tillika utformningen av miljön (Lpfö98, s. 10). Många gånger framförs barns röster av vuxna och det är upp till dem att tolka dessa uttryck. Men för att barn verkligen skall kunna påverka sin situation får det inte stanna där, uttrycken måste tas på allvar (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003).

Även tiden var någonting som samtliga respondenter ansåg vara ett problem för att främja barns delaktighet och inflytande. Flera av dem uttryckte svårigheten med att ta sig tid åt ett barn åt gången, och menade att antalet barn i jämförelse med antalet pedagoger var för stort. Arner & Tellberg (2006) menar att många lärare ser tid som en bristvara i verksamheten, men tillägger att det handlar om hur man prioriterar sin tid. En tolkning av detta är att tiden är någonting som påverkar hela den pedagogiska verksamheten i förskolan och utmanar pedagogernas arbete med barnen på flera sätt. Mer tid läggs på planeringar och utvärderingar av verksamheten, vilket visserligen är någonting bra, men det borde inte vara meningen att den tiden skall tas ifrån barnen. Johanessen & Sandvik (2009) skriver att de vuxendefinierade aktiviteterna ofta tar tid från barnens egeninitierade verksamheter. Detta kan förstås som att då tiden läggs på andra saker än barnen, finns en stor risk att det demokratiska uppdraget blir åsidosatt.

Föräldrars delaktighet och inflytande i verksamheten var någonting som samtliga respondenter uttryckte vikten av. Vilket även läroplanen lyfter fram då den framhåller att alla som arbetar i förskolan skall visa respekt för föräldrarna och se till att det finns en tillitsfull relation mellan personalen och hemmen (Lpfö98, s. 12).

En respondent beskrev dock utmaningen i att ha delade åsikter med föräldrarna. Hen menade att läroplanen ligger till grund för hur verksamheten på förskolan är uppbyggt och att pedagogerna alltid kan luta sig mot den. Respondenten påpekade samtidigt att det är viktigt att låta föräldrarna komma till tals trots att man har olika åsikter eller delade meningar. Detta kan tolkas som att pedagoger ibland kan hamna i underläge gentemot föräldrar, och att det då kan vara skönt att kunna motivera sitt arbetsätt utifrån styrdokumentet. Men precis som med barnen handlar inte demokrati om att alla alltid ska få sin vilja igenom, utan om att samtliga parter ska känna att de blir lyssnade på och respekterade för sina åsikter. Det är viktigt att lyssna till föräldrarna och förklara hur verksamheten ser ut, för att sedan kunna mötas på halva vägen. Lenz Taguchi & Åberg (2005) menar att familjen och hemmet har en stor betydelse för verksamheten på förskolan och att pedagoger, barn och föräldrar ingår i ett sammanhang där man är beroende av varandra. Man behöver varandras tankar, kunskaper och kompetenser.

6.4 Metoddiskussion

Målet med denna studie var att få ökad kunskap kring hur fem verksamma förskollärare ser på begreppen demokrati, delaktighet och inflytande, samt hur de säger sig arbeta med detta i praktiken. Dessa pedagoger befann sig på våra respektive VFU-platser, och våra krav var att

de skulle vara utbildade förskollärare, arbeta med olika åldrar på barnen, samt att de helst skulle ha olika många yrkesverksamma år. Detta på grund av att vi då trodde att svaren skulle kunna skilja sig åt. I efterhand såg vi dock inga markanta skillnader, utan svaren var genomgående lika. Detta betyder dock inte att dessa åsikter råder i andra verksamheter då denna studie är begränsad till två förskolor varav fem respondenter.

Vi är nöjda med vårt val av intervju som metod då vi tror det bidrog till att vi fick mer innehållsrika svar än vid exempelvis en enkät. Men känner ändå att vi kanske fokuserade lite väl mycket på de intervjuareffekter som Esaiasson m.fl. (2007) tog upp, vilka var medveten påverkan från intervjuaren, omedveten påverkan från intervjuaren samt anpassning från den intervjuades sida. Det är möjligt att vi hade fått ännu mer innehållsrika svar om vi inte hade hållit oss fullt så neutrala och istället gett respons på det som respondenterna uttryckte. Men samtidigt är de svar vi fick deras egna, utan någon direkt påverkan av oss som intervjuare. Eftersom att vi valde att intervjua förskollärare på våra respektive VFU-platser så fick den som inte hade någon relation till den intervjuade ställa frågorna medan den andra antecknade samt skötte ljudinspelningen. Detta kan också vara en faktor till hur uttömmande svar vi fick. Hade det varit tvärtom kanske pedagogerna hade känt sig mer trygga och därmed öppnat sig mer. Detta är dock bara en spekulation. Vi fann däremot denna metod som positivt då båda var delaktiga. Vi tror att detta var anledningen till att vi lyckades undvika intervjuareffekterna. En annan bidragande faktor till hur välutvecklade svar vi fick kan bero på att vi spelade in intervjuerna. Detta tror vi inte alla fem respondenter fann bekvämt då det var några som gav uttryck detta, men ändå accepterade. Vilket vi är tacksamma över då det var till en stor fördel när vi sedan skulle bearbeta materialet.

De anteckningar vi förde under intervjuerna skrev vi omgående in på datorn då de fortfarande var färska i minnet för att öka trovärdigheten. Dessa anteckningar var ett komplement till det inspelade materialet som vi sedan transkriberade ord för ord. Trots att det var ett tidskrävande moment känner vi att det har varit till stor hjälp då vi redovisat och diskuterat resultatet.

Nu i efterhand känner vi att vi möjligtvis hade kunnat formulera våra frågor på ett annat sätt. Vi upplever att många frågor gick in i varandra och hade istället kunnat dela in dem i mer specifika områden. Vilket troligtvis hade bidragit till att vi lättare hade kunnat analysera och diskutera resultatet. Vi är nöjda med själva innehållet i frågorna, men ordningsföljden hade med fördel kunnat ändras, för att undvika förvirring hos både respondenterna och oss själva. En särskilt fråga som vi önskar hade lyfts fram på ett annat sätt är frågan om hur de arbetar med läroplanen. Vi känner att vi hade fått ut så mycket mer kring ämnet om så hade skett.

6.5 Didaktiska slutsatser

När vi nu har genomfört denna studie om barns delaktighet och inflytande i förskolan anser vi som blivande förskollärare att det är särskilt viktigt att se till allas lika värde i det demokratiska arbetet med barnen. Detta är någonting som vi värderar högt, och att alla därför har samma rätt till delaktighet och inflytande ser vi som en självklarhet. Alla barn är unika, och alla barngrupper ser olika ut. Varje termin både börjar och slutar barn på förskolan, därför är det viktigt att man hela tiden anpassar verksamheten utefter den barngrupp man för tillfället har. Genom att fastna i gamla vanor och rutiner finns chans att det demokratiska arbetet faller i glömska. Det är viktigt att man som pedagog har ett öppet sinne och är medveten om den makt man faktiskt har som vuxen. Lyssnar man på barnen och samtidigt visar att man tar till sig det barnen säger, har man förutsättningar till att främja det demokratiska uppdraget man besitter som förskollärare.

Utifrån denna studies resultat har vi samtidigt förstått att det finns en viss komplexitet i verksamheterna för att främja detta uppdrag. Samtliga respondenter ansåg att barnen i förskolan skall ha inflytande över det mesta i verksamheten. Men utifrån frågan vad de skall ha inflytande över fick vi inga tydliga svar. Däremot om vi sammanfattar hela intervjuerna så finner vi flera exempel på detta. Som tidigare skrivet kan det bero på att många av våra frågor gick in i varandra. Samtliga respondenter gav uttryck för att de egentligen planerar hela verksamheten utefter barnen, vilket även vi värdesätter. Barn tillbringar stor del av sitt vakna dygn på förskolan, trots att det kanske inte från början var en önskan från deras sida. Därför är det av ännu större vikt att man gör allt man kan för att de skall trivas. Enligt läroplanen för förskolan skall man utgå ifrån barnens intressen när man utformar verksamheten.

Utevistelsen som vi gav exempel på i inledningen finner vi fortfarande kan vara en situation som barnen skulle kunna ha större påverkan i. Utifrån våra personliga erfarenheter sker det ofta protester från barnens sida i dessa situationer och vi upplever att det ofta är då de får avbryta sin lek. Vi anser inte att ett argument om att alla barn alltid måste gå ut vid samma tid varje dag för att få luft håller. Men samtidigt är vi medvetna om att de svar vi har fått är respondenternas spontana tankar, och ingenting konstaterat.

Studien har gett oss en inblick i hur verksamma förskollärare ser på begreppen demokrati, delaktighet och inflytande. Pedagogerna i den empiriska studien visar engagemang kring det studerande ämnet, vilket är glädjande. Enligt resultaten säger sig respondenterna utgå från det kompetenta barnet, således ser de barnet som ett subjekt som självständigt styr sina egna känslor och upplevelser. Studien visar att pedagogerna säger sig vara lyhörda och tar till sig barnens tankar och åsikter. Avslutningsvis konstateras slutsatsen att likväl som barn lär av vuxna kan vuxna lära av barn. Vilket det sociokulturella perspektivet framhäver då det bygger på att lärandet sker i ett socialt samspel.

6.6 Fortsatt forskning

Med tanke på studiens storlek fanns vissa begränsningar för vilka metoder som kunde användas samt hur många respondenter det kändes lämpligt att tillfråga. För vidare forskning hade man kunnat gå in ännu mer på djupet och använt sig av flera metoder som komplement till intervjuerna. Exempel på sådana kan vara observationer av pedagoger och deras arbetsätt i förhållande till det aktuella ämnet, men även observation samt intervjuer av barnen för att få deras synsätt på demokrati i förskolan. Genom dessa metoder är det möjligt att vi hade kunnat få en större inblick i hur det verkligen ser ut i praktiken, istället för hur respondenterna säger sig arbeta med det demokratiska uppdraget i förskolan.

Referenslista:

Arner, Elisabeth (2009). *Barns inflytande i förskolan – en fråga om demokrati (1.Uppl.)*. Lund: Studentlitteratur.

Arner, Elisabeth, Tellgren, Britt (2006). *Barns syn på vuxna – att komma nära barns perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Dysthe, Olga (2003). *Dialog, samspel och lärande (1.Uppl.)*. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan- Konsten att studera samhälle, individ och marknad (3.Uppl.)*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Johannesen, Nina, Sandvik, Ninni (2009). *Små barns delaktighet och inflytande- några perspektiv (1.Uppl.)*. Stockholm: Liber.

Patel, Runa, Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder- Att planera, genomföra och rapportera en undersökning (4.Uppl.)*. Lund: Studentlitteratur.

Pramling, Samuelsson, Ingrid, Sheridan, Sonja (2003). *Pedagogisk Forskning i Sverige. Delaktighet som värdering och pedagogik. ss 70–84*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet

Sandberg, Anette (2009). *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd (1. Uppl.)*. Lund: Studentlitteratur AB.

Sheridan, Sonja, Pramling, Ingrid, Johansson, Eva (2010). *Förskolan - arena för barns lärande (1.Uppl.)*. Stockholm: Liber.

Sommer, Dion (2005). *Barndompsykologi- Utveckling i en förändrad värld (3. Uppl.)*. Stockholm: Liber.

Trots, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer (3.Uppl.)*. Lund : Studentlitteratur.

Williams, Pia (2006). *När barn lär av varandra (1.Uppl.)*. Stockholm: Liber.

Åberg, Ann, Lenz Taguchi, Hillevi (2005). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrat i pedagogiskt arbete (1. Uppl.)*. Stockholm: Liber.

Utbildningsdepartementet (2010). *Läroplan för förskolan: Lpfö 98 Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes

Länk: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D244

Bilaga

Här bifogas de intervjufrågor som användes vid intervjuerna.

1. Hur många yrkesverksamma år har du som förskollärare?
2. Berätta lite om vad demokrati i förskolan är för dig.
3. a) Berätta om hur ni arbetar med förskolans olika styrdokument.
b) Vad tycker ni är det viktigaste i detta arbete?
4. Beskriv hur ni arbetar med barns möjligheter till delaktighet och inflytande i förskolans verksamhet.
5. a) Berätta om hur du tänker kring barns möjligheter till delaktighet och inflytande i förskolans verksamhet.
b) Vad tycker du att barn skall ha inflytande över i verksamheten?
c) Vad tycker du att barn inte skall ha inflytande över i verksamheten?
6. Hur tänker du kring **alla** barns rätt till delaktighet och inflytande i verksamheten?
7. a) Finns det något i verksamheten som gör det svårt att arbeta med delaktighet och inflytande för barnen?
b) Finns det något i verksamheten som underlättar detta arbete?
8. a) På vilket sätt kommer barnens tankar och idéer till användning då ni utformar verksamheten?
b) Hur förs diskussionerna om detta i arbetslaget?
c) Är det någonting ni i arbetslaget skulle vilja utveckla mer när det gäller barns inflytande i förskolan?
9. Några egna frågor?